

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ РУМУНСЬКОГО ПАНУВАННЯ НА ПІВДНІ БЕССАРАБІЇ (1856-1878 рр.)

А.М.Шевченко

(кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

В статтє исследовано влияние экономической политики румынского правительства на сельское хозяйство, мануфактурное производство, торговлю, социальную структуру населения Южной Бессарабии в 1856-1878 гг.

In the article the influence of economic policy of the Romanian government is explored on agriculture, manufactory production, trade, social structure of population of South Bessarabia in 1856-1878.

Румунське панування у південнобессарабських землях 1856-1878 рр. сьогодні майже не вивчене. Окремі аспекти цієї проблеми були висвітлені в контексті молдавської історії ХІХ ст. у працях молдавських науковців І. Будака, В. Жукова, В. Томульця. В Україні, за винятком поодиноких наукових розвідок, це дослідження не набуло поширення.

Метою нашої статті є аналіз економічної політики румунського уряду в галузі сільського господарства, мануфактурного виробництва, торгівлі, вплив цієї політики на соціальну структуру населення краю.

Результати публікації можуть бути використані при підготовці наукових праць, присвячених регіональній історії Придунайського краю ХІХ ст.

За Паризьким миром 1856 р., який юридично оформив поразку Росії у Кримській війні 1853-1856 рр., південнобессарабські землі відійшли до Молдавського князівства (з 1861 р. Королівства Румунія). Перебування придунайських земель у складі Румунії можна умовно поділити на 2 етапи: 1856-1871 рр. – перетворення придунайських земель на аграрний придаток румунської економіки; 1871-1878 рр. – намагання румунської влади частково відновити торговельну інфраструктуру краю, інтегруючи її у загальнорумунський ринок.

У 1857-1878 рр. румунські урядовці всіляко сприяли подальшому поширенню землеробства в краї. За свідченням молдавського науковця І. Будака, за цей період посіви під зерно в краї зросли удвічі, під картоплю – в 1,5 рази, під льон та коноплі – вдвічі. Відповідно врожайність зерна і технічних культур (картоплі, бобів, гороху) зросла у 1,1 рази, льону і коноплі – у 2,5 рази. Подальший розвиток сільського господарства гальмувала нестача господарського реманенту. В 1860 р. на Півдні Бессарабії налічувалося тільки 9574 плуги, 9 парових молотилок. У виробництві зерна Молдавії 1857-1860 рр. частка буджацьких землеробів коливалася від 21 до 23,5 % (1, 130 - 131).

Для поширення приватних фермерських господарств румунський уряд у 1874 - 1875 рр. провів земельну реформу. Володіння сільської общини для подвірного користування відтепер передавалися селянам у приватну власність. Місцеві селяни щорічно повинні були сплатити 6,2 - 6,7 франків щорічного податку за десятину землі, однак отримували значні пільги від уряду: для них було збільшено розмір наділу (30-50 дес.), вартість десятини зменшилася з 80 до 74 франків, дозволявся вільний випас худоби та лов риби (2, 3).

Іншим позитивним наслідком румунського панування було становлення ремісничого виробництва як окремої галузі економіки краю. Якщо у 1812-1860 рр. в Ізмаїлі виникло 33 ремісничі майстерні, то у 1861-1870 рр. – 41 майстерня, у 1871-1880 рр. - 77 майстерень. Здебільшого це були підприємства з переробки харчової продукції, яку згодом збували до румунських портів (3, 27-28).

Перетворюючи південнобессарабські землі на продовольчий придаток Румунії, її уряд робив усе можливе, щоб припинити експортні операції бессарабських портів. Не реконструювалися порти, причали, складські приміщення, не фінансувалося будівництво під'їзних доріг. Ізмаїл було перетворено на центр перевантаження товарів до румунського порту Галац: з 5 тисяч робітників порту було звільнено понад 3 тис. Румунські урядовці називали Південну Бессарабію «служницею румунських фірм», оскільки 80 % її зерна привозилося до Галаца (4, 56).

Депутат від Південної Бессарабії у Румунському Національному Зібранні Антоній Варналі в статті, опублікованій у газеті «Romanul» 15 липня 1875 року, писав: «Наш уряд не думає ні про що, окрім податків. Усі міста Бессарабії занепали, торгівлі немає через відсутність сполучення з районами виробництва зерна». За звітом румунського урядовця І. Іонеску де ла Брад, 1858 р. до державної скарбниці Молдавського князівства з Південної Бессарабії надійшло 70 тис. дукатів податків з торговців і селян, 30 тисяч дукатів з

продажу напоїв, 20 тис. дукатів митного збору. Ще понад 1,5 млн. румунських франків упродовж 1865-1873 рр. було незаконно стягнуто у місцевих жителів під виглядом «державної допомоги», «шосейного податку» та інших зборів. Загалом, щорічно населення краю сплачувало понад 36 % своїх прибутків до скарбниці Румунії (1, 114).

Враховуючи, що вивіз хліба з Північної Бессарабії до Європи не мав більш зручного шляху, ніж по Дунаю, уряд Молдавського князівства удвічі збільшив мито на зерно з Північної Бессарабії. Цей захід переслідував подвійну мету: підвищити прибутки державної скарбниці та припинити експорт з Північної Бессарабії через придунайські порти. Протягом першого півріччя експортне зерно оподатковувалося додатковим митом у розмірі 7,5 % його вартості; після вказаного строку сплачувалося державне мито і податок на користь портового міста, де тимчасово зберігався і завантажувався хліб. Якщо врахувати і первинне мито у розмірі 7,5 % вартості товару, то умови експорту російських товарів були дуже важкими, що фактично призвело до припинення придунайської торгівлі (1, 116-117).

Яскравим показником торговельної політики в краї є висновки берлінської газети «Die Presse» від 13 квітня 1876 р.: «Останні 20 років призвели до того, що ця частина Молдавії (Буджак – автор) збідніла й економічно відстала під управлінням румун» (1, 113).

Лише після скасування заборони Російській імперії тримати військово-морські сили на Чорному морі румунський уряд кардинально змінив своє ставлення до Півдня Бессарабії. Префект Ізмаїла Іліє Яковакі у звіті до румунського уряду 15 травня 1871 року запропонував ряд заходів, спрямованих на відновлення економічного потенціалу краю: безмитний ввіз хліба з російської Бессарабії до Ізмаїла і Рені, надання м. Ізмаїл статусу «порто-франко» (4, 57).

У 1871 р. за пропозиціями префекта Яковакі було розроблено проект надання Ізмаїльському порту статусу «порто-франко». Румунський уряд мав намір також побудувати власний порт на Чорному морі й пов'язати його залізницями з Дунайськими князівствами (4, 57). Місцевим рибалкам було дозволено продавати рибу до румунських портів. У 1870 р. вони завезли 12,4 тис. пудів риби до Галаца, у 1876 р. – 4 тис. пудів риби та ікри (3, 60). Такими заходами румунські урядовці сподівалися посилити економічні зв'язки Придунав'я з Румунією.

Але кардинальних зрушень не відбулося. Господарська політика румунського уряду в Придунав'ї призвела до занепаду торговельних зв'язків з українськими і молдавськими районами виробництва зерна. У 1873 р. румунський адвокат К. Скелетті, який мешкав у Ізмаїлі, підкреслив, що важке економічне становище Південної Бессарабії було результатом ігноруванням румунським урядом економічних інтересів краю (4, 57).

Не отримала позитивних результатів соціальна політика на окупованих територіях Буджаку. За відомостями румунських статистів, у 1859-1860 рр. 82,2% населення складало так звані «землероби» (113,5 тис. осіб); 11,5 % населення становили ремісники (15,7 тис.), 1,8 % - купецтво (2,5 тис.), 1,7 % - духівництво (2,2 тис.), 1,7 % - румунські бояри (2,1 тис.) та інші (5, 126). Більшість ремісників, купецтва, урядовців проживали у містах, що значно гальмувало розвиток ринкових відносин на селі.

Румунія намагалася показати європейському суспільству, що «цивілізоване румунське панування сприяло урбанізації краю». За звітами румунських урядовців, міщани складало 39,6 % населення краю. Проте самі статисти зазначали, що серед 55 тис. міщан 29,5 тис. осіб займалися сільським господарством. Власне міське населення не перевищувало 15 % загальної кількості населення і здебільшого складалося з ремісників (15 тис. чол.), купецтва (2 тис.), румунського боярства та урядовців (1,8 тис. осіб) (5, 126). У порівнянні з 1844 р. чисельність міського населення зменшилася з 60 до 20 тис. осіб. За відомостями консула в Ізмаїлі М. С. Романенка, протягом 1860-1861 рр. з Придунав'я до Південної України переселилося понад 25,1 тис. осіб (6, 3). Його звіт підтверджує секретар Бессарабського губернського статистичного комітету О. Єгунов: «... міста Півдня Бессарабії занепали і не відрізнялися від звичайних сіл» (1, 124-125).

Упродовж румунського панування 1856-1878 рр. економічна ситуація в Південній Бессарабії суттєво погіршилася. Незважаючи на подальший розвиток землеробства та мануфактурного виробництва, Румунія не фінансувала транспортні можливості регіону. Місцеве населення зазнавало податкового та національного утиску, що невдовзі призвело до масової еміграції до Росії. Торговельний потенціал Південної Бессарабії було зруйновано на довгі роки.

Подальші дослідження з цієї проблеми планується здійснити у напрямі висвітлення впливу румунського панування на національно-політичну ситуацію в Південній Бессарабії наприкінці XIX – на початку XX ст.

1. Гросул Я.С., Будак И.Г. Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1861-1905 гг.). – Кишинев, 1972.

2. Румынские законы об упорядочении государственных имений в Бессарабии. /Перевод и издание А.Я. Иванченко. – Болград, 1898.
3. Шевченко А. М. Історія господарства Південної Бессарабії (XIX – початок XX ст.): Навчальний посібник (електронне видання для студентів і магістрантів історичного факультету ІДГУ). – Ізмаїл, 2010.
4. Шевченко А. М. Зовнішня торгівля портів Південної Бессарабії у роки румунського панування (1856-1878) // Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія» Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2009.- № 35.
5. Lucrarile statistice ale Moldovei. - Cap. II. - Populatiunea. - Iasi, 1862.
6. Калчо К. Калчев. Исторически календар за Бесарабските болгари. - Велико Търново, 2001.